

Бабич Ірина Григорівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОЦІНОЧНІ ЧИННИКИ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ І У ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Ідеї, цінності, концепції неодноразово використовуються у реформуванні та регулюванні цивільного законодавства України і у міжнародному досвіді і у минулому, і у теперішній час. Реформування цивільного законодавства, інтеграція країн Європи знову підтверджує значення і необхідність застосування принципів правого регулювання розроблених ще в римському праві. Римське право це невичерпне джерело знань, і протягом століть використовується для вдосконалення норм, що виникають у відносинах, що швидко змінюються. Саме приватно-правовий характер цивільних правовідносин визначає основи і принципи цивільного права, забезпечують гарантію прав і свобод людини, верховенство права.

Слід зазначити що правове регулювання новим Цивільним кодексом України значно відрізняється від регулювання кодексом Української РСР. Основною концепцією нового Цивільного кодексу України є визнання природного, об'єктивного Наднормативні характеру цивільних прав, які базуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників і є предмет правового регулювання і основу громадянського суспільства.

На думку Купішевського Г., римські засади права та етика мають шанс відіграти велику роль в моральній консолідації людства, яка з часом стає необхідністю [2, с. 215].

Оціночні, суб'єктивні чинники пронизують усі галузі права. У деяких галузях вони виражаються в нормах-принципах, а там де відсутні такі норми – виражаються в положеннях і нормах.

Цінність таких суб'єктивних факторів проявляється в можливості того чи іншого правового застосування – в справедливому характері судового рішення, примирення конфліктуючих сторін і тим самим забезпеченні миру і порядку.

Норми принципи в свою чергу забезпечують зв'язок між іншими спеціалізованими нормами права. Закріплені в праві принципи мають силу закону і забезпечуються підтримкою держави. Вони виступають і як моральні і як правові вимоги. Практичне значення їх проявляється в процесі правозастосування. Вони застосовуються у випадках, коли окремі цивільно-правові відно-

сини не врегульовані нормами права, тобто коли існують прогалини у правовому регулюванні.

Принцип справедливості, крім того, що є загальнотеоретичним принципом права, є також системоутворюючим принципом природного права, що узгоджує і визначає принципи, що є оціночними, і не мають конкретного визначення у законодавстві.

Прямою реакцією на об'єктивно існуючий розрив між нормою та її застосуванням було створення школи «вільного права». Основною її ідеєю було існування крім норм права, прийнятих державою, також і інших норм, «призначення яких – оцінити, заповнити, розвинути або спростувати право, що встановлено державою» [2, с. 9].

До таких норм перш за все відносяться поняття «добросовісність», «розумність», «справедливість». Ці норми використовуються перш за все для встановлення певних меж вільного розсуду. По-перше, це вимога врахування загальних начал та змісту цивільного законодавства, та, по-друге, – те, що рішення, яке відповідає загальним началам та змісту цивільного законодавства, має, крім того, відповідати вимогам добросовісності, розумності і справедливості.

Українське законодавство містить правила про межі реалізації та захисту цивільних прав. Ця конструкція базується на декількох принципах, основне місце серед яких посідає вимога того, що суб'єктивні цивільні права, відповідно до п. 3 ст. 509 ЦК України мають набуватися, здійснюватися, захищатися та припиняються із додержанням принципів добросовісності, розумності та справедливості.

Принцип добросовісності є загальнотеоретичним принципом, але займає і особливе місце в системі регулюючої зобов'язальні правовідносини.

Добросовісність можна визначити як прагнення сумлінно захистити цивільні права і забезпечити виконання цивільних обов'язків [3, 10].

Гаджієв Г.А. визначає принцип добросовісності – як метод, який дозволяє забезпечити гармонію, баланс приватних і громадських інтересів [4, с. 59]. З такою позицією не важко розглядати принцип добросовісності як прояв громадських інтересів в господарських правовідносинах. Основним методом галузі цивільного права є диспозитивний метод, який забезпечує вільне і рівне волевиявлення для учасників цивільних правовідносин при створенні своїх правил поведінки. Тому добросовісність можна розуміти як метод за яким в подальшому розвиваються встановлені учасниками відносини.

Крім того, принцип добросовісності застосовується не тільки як регулятор відносин, він також є критерієм оцінки відповідності позитивного права норм, встановлених учасниками.

Позиція, щодо використання понять «справедливість» (*justitia, aequitas*), добросовісність, сумлінність (*honestas*), відзеркалюють відоме визначення права як « мистецтво застосовувати те, що є добре і справедливе» (*jus est ars boni et aequi*) та справедливості (*jus ticia*) – як сталої та незамінної волі визнавати кожному належні йому права [1, с. 176-179].

Роль *bonae fidei* та *aequitas* над *strictum jus* особливо визначилось у сфері зобов'язань. У той час, коли у попередній період на *bonaefides* звертали увагу тільки у декількох відносинах, у другому періоді це стало загальним правилом навіть у галузі таких правовідносин, які належали до предмету регулювання суворого права. У всіх консенсуальних договорах та реальних, за виключенням позики, *bonae fides* та *aequitas* стало єдиним керівним критерієм. Навіть у вербальних договорах, які відносились до суворого права, стали звертати увагу на *aequitas*. Претор це зробив, увівши у формулу стипуляції ввів так звану *clausula doli*, та зобов'язав дотримуватися *bonae fidei*. Загальні процесуальні засоби, які призначені діяти проти порушення *bonaefidei*, також належать до другого періоду та преторського едикту [5, с. 124].

Посилання на справедливість, добрі нрави, добру совість часто зустрічаються як у творах давньогрецьких авторів [6, с. 19], так і в текстах законодавчих актів. І необхідно зазначити, що це принцип, якнайменше відносно громадян Риму, застосовувався достатньо послідовно, особливо в приватному праві (*ius privatum*), яке разом із правом публічним (*ius publicum*) було однією із складників римського права взагалі [7, с. 7].

З огляду на сучасні процеси інтеграції та узгодження законодавства країн Європи, підґрунтям законодавства яких було римське право, корисним було розглянути основні засади римського права. В результаті було досягнуто висновку, що принцип справедливості став тим інструментом, який визначив римське приватне право як універсальну правову систему, що здатна регулювати відносини, які вже виникли, а також відносини, що можуть виникнути у майбутньому.

Принцип справедливості можна розглядати як моральну категорію, як філософську категорію, але в цивільному праві принцип справедливості можна розглядати тільки як юридичну категорію. При цьому змішування різних проявів категорії справедливості може викликати неправильне регулювання цивільних відносин. В роботі вперше було розглянуто принцип справедливості як юридичну категорію.

В результаті розгляду ролі принципу справедливості у сучасному цивільному законодавстві України робиться висновок, що принцип справедливості є системоутворюючим принципом, який складає із спеціальних принципів цивільного законодавства України певну систему, що здатна узгодити правила поведінки, встановлені у Кодексі, а також подолати прогалини у нормах права.

Розглянувши принцип справедливості як системоутворюючого принципу дає змогу зробити висновок, що принципи добросовісності і розумності є допоміжними принципами щодо принципу справедливості. Дотримання принципу добросовісності і розумності спрямоване на належне і реальне виконання зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Н. Kupiszewski. Prawo rzymskieawspólczeność / Kupiszewski H. – Warszawa, 1998.
2. Кантанович Я.А. у кн.: Завадський А.В. К учению о толковании гражданских законов: Новейшие течения по етому вопросу в немецкой литературе (школа свободного права и др.) Казань, 1916. – 190 с.
3. Цивільний кодекс України: Коментар. – Х. : ТОВ «Одісей», 2003 – 432 с.
4. Гаджієв Г.А. Конституційні принципи добросовісності // Держава і право. – 2002. – № 7. – С. 58-61
5. Гвидо Паделлетти. Учебник истории римського права – Одеса : Типографія П.А. Зеленого, 1883. – 200 с.
6. Дигесты Юстиниана / Избр. фрагменты в пер. и с прим. И.С. Перетерского. – М., 1984. – 342 с.
7. Харитонов Є.О. Рецепція римського приватного права. – Одеса: АО БАХ-ВА, 1996. – 243 с.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ

Питання, що стосується цивільно-правової відповідальності є одним із найбільш складних в цивільно-правовій науці. Водночас, відшкодування завданої шкоди є найбільш адекватним способом захисту прав громадян, в тому